

Oorlogshistorie van de torenklok te Warnsveld

Nu de restauratie van de Warnsveldse kerktoren in 2003 is gereed gekomen is het aardig om ook de geschiedenis van de klokken in deze toren eens voor het voetlicht te halen. In het onderstaande artikel van de in Warnsveld woonachtige Henk Mulder wordt de geschiedenis van deze klok belicht. Centraal staat daarbij wat er in de Tweede Wereldoorlog met de klok is gebeurd.

De torenklok in de Tweede Wereldoorlog

De geschiedenis zoals hier verteld begint in de Tweede Wereldoorlog. De klok die toen in de kerktoren van Warnsveld hing is in 1786 gegoten door Johannes Rutgerus Voigt uit Isselburg bij Emmerik. Hij had een middellijn van 1.33m, woog 2.945 pond en was voorzien van een opschrift luidende:

*MIJN HELDER KLANK ROEP UW
CHRISTENEN
MAEKT UW LIEDEN BEREYT OM TE
HOOREN
GODS WOORD EN TE DENKEN AAN
DE EEUWIGHEYT.
ME FUDIT IOHANNES RUTGERUS
VOIGT ANNO 1786.*

Bovengenoemde klok was niet de eerste torenklok van Warnsveld. Het is bekend dat er vóór de klok van Voigt al een andere klok in de toren heeft gehangen, daterende uit 1776. Die klok was echter onherstelbaar gebarsten. Het was duidelijk dat er een nieuwe klok moest komen. Aanvankelijk ging op 7 juli 1784 de opdracht voor een nieuwe klok "ter swaerte van omtrent tweeduizend ponden" naar Henricus Petit te Eindhoven. Deze levering is echter niet doorgegaan en is ver-

volgens gegund aan de bovengenoemde Johannes R. Voigt, die de klok op 10 juni 1786 heeft afgeleverd.

Het is deze klok die op 4 februari 1943 in het kader van de een jaar daarvoor uitgevaardigde "Metaalverordening 79/1942", in opdracht van de "Rüstungsinspektion Nederlanden" uit de toren van de Martinuskerk werd gehaald. De kok werd daarbij door de bezettende macht geregistreerd onder nr. 3/235C. De gemeente Warnsveld, eigenaar van de toren en dus ook van de torenklok, heeft nog wel getracht de roof van de klok te voorkomen, o.a. door te wijzen op de noodzaak een alarmklok voor het dorp beschikbaar te hebben. Men hoopte door middel van dit argument deze oude klok te kunnen behouden¹, maar helaas is dat niet gelukt.

De noodklok in de Tweede Wereldoorlog

Na de roof van de klok in 1943 heeft Warnsveld op 30 september van dat jaar – tijdelijk? - een andere klok gekregen. Er bleek een bepaling te bestaan waarin het iedere gemeente werd toegestaan één klokje - lichter dan 150 kg – te behouden voor de luchtbescherming². Deze kleine klok, die maar 54 kg woog, moest dus dienst doen als alarmklok. Het klokje

¹ Inderdaad was door de Inspectie Kunstbescherming nog net voor de inval van de Duitsers een aantal klokken met een M gemerkt met het verzoek erbij om deze klokken wegens de grote historische waarde – de Hemonyklokken b.v. – te sparen.

bleek achteraf afkomstig te zijn uit het Rooms-katholieke ziekenhuis in Venlo. Uiteraard heeft men in Venlo meteen na de oorlog geprobeerd dit klokje weer terug te krijgen en toen men hoorde dat het in Warnsveld terechtgekomen was, werd het weer opgeëist. De gemeente Warnsveld was bereid het af te staan en tegen betaling van f 7,50 vrachtkosten kreeg Venlo op 13 september 1945 via Van Gend en Loos het klokje weer terug.

De klok na de Tweede Wereldoorlog

Na de bevrijding in april 1945 heeft de gemeente Warnsveld veel moeite gedaan om de door de "roversfirma" gestolen klok te achterhalen. In een brief van juli 1945 aan de commandant van de N.B.S. (Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten) te Brummen vermeldt het college van B&W dat bij het weghalen van de torenklok in februari 1943 een zekere B.E.J. Reussink, wonende A.221 te Brummen aanwezig is geweest. "Deze man regelde o.a. de financiële zaken voor de roversfirma" (!). Deze brief wordt ook naar het college van de gemeente Doetinchem gestuurd, omdat daar - of in Doesburg - de klokken verzameld zouden zijn³. Al deze brieven hebben geen resultaat gehad, hoewel de genoemde Reusink uit Brummen dan nog wel in leven is. Het college schrijft ook nog een brief aan klokkengieterij Van Bergen in Heiligerlee met de vraag of onder de daar verzamelde 600 geroofde en teruggevonden klokken misschien ook de Warnsveldse is. De klok is ook daar niet bij⁴. Een in maart 1946 geplaatste advertentie in de *Zutphense Courant* levert evenmin iets op. Uiteindelijk deelt de Rijksinspector Kunstbescherming bij brief van 2 april 1946 mee dat "tot mijn leedwezen

klok 3C235, uit 1786, diameter 1.33 M, hoogte 1,25M, naar Duitsland is vervoerd en aldaar versmolten"⁵.

Direct na de oorlog vraagt de Hervormde Gemeente aan het Warnsveldse college om een nieuwe klok in de kerktoren. Er komt zelfs al een actie onder de burgerij op gang om een "Klokkenfonds" te stichten. Het college wil het "particulier initiatief niet doden" en besluit eerst maar eens af te wachten wat dit op gaat leveren. Men informeert intussen wel alvast bij klokkengieterij Van Bergen in Heiligerlee welke metalen er voor een nieuwe klok onder de burgerij ingezameld moeten worden.

Uit het antwoord van 17 april 1946 blijkt dat voor een klok nodig is: 80% rood koper ad f 0,80 per kg en 20% Bankatint ad f 4,50 per kg.

Dat de behoefte aan een nieuwe klok groot is, blijkt wel uit het feit dat in de raadsvergadering van 31 december 1947 (!) wordt besloten in de begroting voor 1948 fondsen uit te trekken voor een nieuwe klok. Daarop vraagt het college ook advies bij dr.W. van der Elst, secretaris van de Rijkscommissie voor Klokken en Klokkenspelen, voor een nieuwe luidklok. Op die manier komt het college te weten dat de Herstelbank f 2,25 per kilo gestolen klok vergoedt. Een kleine meevaller dus! Aan de firma's B. Eijsbouts te Asten en H.T. en A.H. van Bergen in Heiligerlee wordt vervolgens een offerte gevraagd.

Naar aanleiding van de ontvangen informatie stellen burgemeester en wethouders in een brief aan de gemeenteraad van 20 oktober 1948 voor om aan fa. Eijsbouts te Asten te vragen of zij het volgende kunnen leveren:

² zie André Lehr blz. 340

³ Dit klopt met de beschrijving over de klokken uit de toren van de St. Janskerk in Zutphen. Zie het boek *Hoezeer heeft deze stad allure. Een hommage aan Piet Dullaert, Zutphenees*.

⁴ André Lehr schrijft in zijn boek *Van paardebel tot speelklok* dat uiteindelijk 4.660 van de ongeveer 9.000 luid- en speelklokken die Nederland rijk was, verloren zijn gegaan (blz. 344).

⁵ De meeste klokken werden versmolten bij twee fabrieken in Hamburg. In de jaren 1943-1944 werden beide fabrieken door aanvallen van geallieerde bommenwerpers buiten werking gesteld. Klokken die er toen nog lagen konden dankzij de aangebrachte codering naar de rechtmatige eigenaars teruggezonden, zie Lehr, 344.

Een luidklok, toon D, diameter 1375 mm plus kroon, 1635 kg	f 7 930 -
Klepel en ophangwiel	435 -
Luidas, luidwiel, lagers en verder toebehoren	1 130 -
Verzekeringen	25 -
Montage, reis- en verblijfskosten	395 -
TOTAAL	f 9 915 -

Hier komen later nog kosten bij voor het opschrift: f 0,50 per letter ofwel, in totaal f 64,-. (Op 18 maart 1949 blijkt dat de definitieve kosten f 9.979,- zullen bedragen. Men heeft zich dus keurig aan de begroting gehouden.)

Omdat het initiatief vanuit de bevolking toch niet erg op gang is gekomen, stemt de gemeenteraad op 28 oktober 1948 in met het voorstel van B&W. Het college van Gedeputeerde Staten verleent bij besluit van 17 november 1948 eveneens goedkeuring.

Zo kan het Warnsveldse college op 13 december 1948 eindelijk reageren op het verzoek van de kerkvoogdij uit 1946, met de mededeling dat "een klok in de toren is aangeschaft".

Het college vraagt ook aan de kerkvoog-

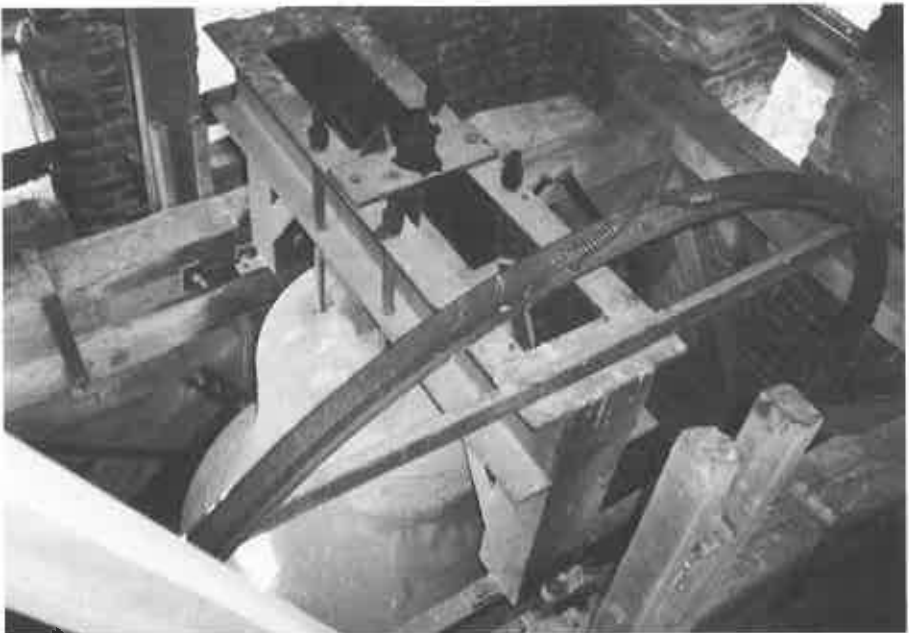
dij: "op welke wijze u zich voorstelt uit te drukken het belang dat u bij de klok heeft". Het antwoord blijft uit, daarom volgt op 24 januari 1949 een rappel.

Op een wat onooglijk briefje van 12 februari 1949 (presentatie was kennelijk niet de sterkste kant van de kerk!) schrijven de kerkvoogden dat "de luidklok op zon- en feestdagen de kerkdiensten door klokgelui zou doen aankondigen, zoals voorheen geweest is".

Heel nuchter vermelden de kerkvoogden dat klokkluiden op andere dagen een zaak van de gemeente is. Men wil echter wel graag weten wanneer de klok in gebruik genomen zal worden in verband met een dan te houden samenkomst in de kerk.

Ook doet men de suggestie de klok elektrisch te laten luiden.

Het college reageert een paar dagen later

De nieuwe klok in de luidstoel

nogal scherp. Men vindt dat dit antwoord onvoldoende is en dat het elektrisch luiden de zaak alleen maar duurder zal maken. Toch blijkt het conflict niet zo ernstig want na de officiële in gebruikneming van de klok wordt gesproken van de goede sfeer tussen gemeente en kerkvoogdij.

Op 25 februari 1949 laat Eijsbouts weten dat er geen nieuwe luidstoel nodig is, maar wel een nieuwe luid-as. Ook moet er een nieuw klokschrift worden opgegeven. Aanvankelijk geeft de gemeente de tekst van de oude klok op, maar Glas (gemeentesecretaris en oud lid van de kerkvoogdij) doet een ander voorstel. Hij stelt voor in het opschrift tot uitdrukking te laten komen dat de oude klok is geroofd, dat dit echter de voortgang van de vrijheidsstrijd niet heeft verhinderd en dat de oude klok de taak van de nieuwe klok zal overnemen. Zo wordt de nieuwe tekst door de gemeente op 18 maart 1949 als volgt vastgesteld:

*WERD D'OUDE KLOK BRUUT
WEGGEROOFD
DE VRIJHEIDSVLAM KON NIET
GEDOOFD!
THANS ROEPT MIJN KLANK DE
CHRISTENHEID:
HOOR GODS WOORD, DENKT AAN
D'EEUWIGHEID.*

De totale kosten, inclusief opschrift, komen, volgens een nota van 2 mei 1949 op f 9.939,22

Aan oorlogsschade ontvangt de gemeente een bedrag van f 3.375.-, terwijl het

Ministerie van Financiën een renteloos voorschot verleent van f 6.590,55.

Op 21 maart 1949 wordt in het *Zutphens Dagblad* melding gemaakt van de nieuwe klok in de Warnsveldse kerktoren.

Voor het gebruik van de torenklok is tussen de Hervormde Gemeente en de gemeente Warnsveld een contract opgesteld. Hierin is bepaald, dat:

- a. de klok uitsluitend dienst zal doen voor het aankondigen van de kerkdiensten van de Hervormde Gemeente
- b. een vergoeding van f100.- gedurende 30 jaar gegeven zal worden door de kerkvoogdij aan de burgerlijke gemeente.

Dit contract wordt op 13 mei 1949 door beide partijen ondertekend.

Op donderdag, 28 april 1949, om drie uur 's middags, komt het transport met de klok in Warnsveld aan. Eerst moet nog een luik worden verbreed alvorens de klok in de toren gehesen kan worden. Tijdens een bijzondere bijeenkomst, belegd door het college van burgemeester en wethouders en met de kerkenraad, is de nieuwe klok op Koninginnedag 1949 in gebruik genomen. Tijdens deze bijeenkomst is nog f 324,56 ingezameld, een bedrag dat later door giften nog werd aangevuld tot f 502,56.

Al is het hierboven genoemde contract inmiddels verlopen en niet vernieuwd, en al zijn de tijden veranderd, de klok in de in 2003 gerestaureerde toren van de Martinuskerk slaat trouw zijn uren en roept nog steeds op om Gods Woord te horen.

Bronnen en literatuur:

1. Archief van de gemeente Warnsveld (Streekarchief Zutphen).
2. André Lehr, *Van paardebel tot speelklok* (Zaltbommel 1971, 1981, 2e druk)
3. *Hoezeer heeft deze kleine stad allure, hommage aan Piet Dullaert, Zuthenees* (Zutphen, 2001)